

## HANDLEIDING

‘Tijd voor Duurzaam’ is een door Greenpeace ontwikkeld educatief programma. Het bestaat uit een klassikale lineaire les voor het digibord ondersteund door een voice-over. In het programma ontdekken leerlingen wat ‘duurzame landbouw’ betekent. Ze nemen producten die ze zelf gebruiken onder de loep en onderzoeken hoe duurzaam deze producten zijn op het gebied van mensenrechten, dierenwelzijn en het milieu.

## DE LES BESTAAT UIT:

**Vragen** waarin de leerlingen bewust worden gemaakt van duurzaamheid, het gebruik van palmolie, keurmerken, monocultuur en duurzame landbouw in verschillende landen.

**WaDaDa journaal.** In les 1 bestaat deze uit een film over oliepalmplantages in Indonesië en een duurzame oliepalmplantage in Ghana; in les 2 uit een film over monoculturen en duurzame landbouw.

**Kennisquiz** met vragen over de besproken en getoonde onderwerpen uit de digiles. De kennisquiz bestaat uit meerkeuze-, sleep-, open- en discussievragen.

**Opdrachten** om de les mee af te sluiten. Leerlingen brengen de opgedane kennis thuis en op school in de praktijk.

## NAAR HET LESMATERIAAL

1. Ga naar [www.tijdvoorduurzaam.nl](http://www.tijdvoorduurzaam.nl)
2. Op de startpagina zijn de docentenhandleiding en de werkbladen per les te downloaden
3. Klik op ‘start les 1’ of ‘start les 2’: de les leidt de klas van het begin tot aan de opdrachten door alle informatie en vragen middels voice-over, beelden en teksten. De navigatiebalk onderin toont welk onderdeel van de les actief is.
4. Aan het einde van de lineaire les zijn alle opdrachten zichtbaar en klaar om te starten. Klik de opdracht aan voor uitleg en ondersteuning.
5. Klik op het logo om terug te gaan naar het beginscherm.

### DUUR

Les 1 en les 2 exclusief het huiswerk nemen per les ± een uur in beslag.

**V** = Bij onderdelen met een V vind je extra achtergrondinformatie in de verdieping aan het einde van deze handleiding.

## OVER GREENPEACE:

Dit lesmateriaal is gemaakt en beschikbaar gesteld door Greenpeace. Het doel van de lessen is om leerlingen te helpen om zich een mening te vormen over duurzaamheid. Dit sluit aan op verschillende leerdoelen binnen ‘Mens en Maatschappij’ en ‘Mens en Natuur’ (zie bijlage). Belangrijk is dat de leerlingen zelf onderzoek doen en nadenken over wat ze leren. Prikkelende vragen helpen daarbij.

Greenpeace is een onafhankelijke, internationale milieuorganisatie die zich met geweldloze acties inzet voor schone energie, prachtige bossen, levende oceanen en schone productieprocessen. Duurzame landbouw is daar een essentieel onderdeel van. We zetten ons daarnaast in voor een verbod op bestrijdingsmiddelen die schadelijk zijn voor bijen en we promoten ecologische landbouw die geen pesticiden nodig heeft.

# OPBOUW en ANTWOORDEN les 1

## VOORBEREIDEND HUISWERK LES 1

Voor de les kan beginnen moeten de leerlingen zich voorbereiden met een aantal vragen. Laat de leerlingen de volgende vragen opschrijven en beantwoorden:

1. Wat is palmolie?
2. Noem drie landen waar oliepalmen verbouwd worden.
3. Noem drie producten waar palmolie in verwerkt is. Noem ook drie vergelijkbare producten zonder palmolie.

### DUURZAAMHEID

+/- 10 min

**1** **Start de les**  
De voice-over introduceert het woord 'duurzaamheid'.

**2** **Maak met de klas een woordenweb**  
Alles wat met duurzaamheid te maken heeft mag geroepen worden. Voer de reactie uit de klas in via het invoerveld op het scherm.

**3** **Categoriseer de woorden in de mindmap**  
Overleg met de klas en sleep elk woord in een van de drie categorieën: 'dierenwelzijn', 'mensenrechten' en 'milieu' op het scherm.

**Dierenwelzijn**  
• plofkip  
• biologisch vlees

**Mensenrechten**  
• armoede  
• eerlijke handel  
• gezondheid

**Milieu**  
• papier recyclen  
• windmolens  
• klimaat

Voorbeeld:

### PALMOLIE

+/- 5 min

Kijk op [palmolie.info](http://palmolie.info) voor meer producten die wel of geen palmolie bevatten.

**4** **Bespreek de antwoorden van de huiswerkopdracht.**

1. Palmolie wordt verwerkt in talloze producten: tandpasta, zeep, shampoo, wasmiddel, chocola, chips, snacks, koekjes, toetjes, enzovoort. Daarnaast is het een belangrijke biobrandstof.
2. Palmolie komt uit vooral uit Maleisië en Indonesië. Andere productiegebieden zijn Papoea-Nieuw-Guinea, Solomoneilanden, Latijns-Amerika en West-Afrika.
3. Voorbeelden van producten met en zonder palmolie:

**Producten met palmolie:**

KitKat  
Côte d'Or Bonbonbloc  
Pringles  
Naturel chips Euroshopper  
Margarineboter (Bona)  
Oreo koekjes  
Bastognekoeken

Biscuits (huismerk AH)  
Verkade Café Noir  
Engelse drop (Klene)  
Skittles  
Hubba Bubba kauwgom  
Unox tomatensoep in blik  
Blueband witbrood  
Biologische kruidnoten (AH huismerk)

Kips roompaté  
Frituurvet  
Ariel Actilift Gel  
Colgate tandpasta  
Head&Shoulders shampoo  
Nivea skincare products  
Rimmel make-up

**Producten zonder palmolie:**

LU Scholientje  
Lays chips  
Unox groentesoep  
Weleda haarverzorging  
Mentos

+/-20 min

5

### Moeilijke begrippen

Voorafgaand aan deze film verschijnt een scherm met 'moeilijke' begrippen.

Je kunt onduidelijke woorden aanklikken voor een uitleg. Wanneer alle begrippen duidelijk zijn voor de leerlingen, kan het journaal worden gestart.

6

### WaDaDa journaal over palmolie

In het journaal zien leerlingen twee verhalen: een over een oliepalmplantage in Indonesië en een over duurzame oliepalmplantage in Ghana.

De leerlingen leren wat de verschillende productieprocessen betekenen voor mensenrechten, dierenwelzijn en milieu. Na het journaal geven zij het proces een cijfer van 1 (helemaal niet duurzaam) tot 10 (heel duurzaam). Dit cijfer moet worden onderbouwd.

#### Oliepalmplantages in Indonesië

Conclusie: niet duurzaam voor milieu, mensenrechten en dierenwelzijn.

##### Milieu – Niet duurzaam:

- Er wordt bos gekapt of platgebrand om ruimte te maken voor de plantages. Terwijl bossen ecosystemen behouden, overstromingen voorkomen en ons zuurstof leveren.
- Door boskap en het platbranden komt er veel CO<sub>2</sub> in de lucht, wat bijdraagt aan de opwarming van de aarde. Al dat kappen en platbranden van bossen veroorzaakt maar liefst 15% van alle uitstoot van CO<sub>2</sub>. Dat is meer dan de uitstoot van alle auto's, vliegtuigen en treinen bij elkaar!
- Palmbomen hebben veel water nodig.

##### Mensenrechten – Niet duurzaam:

- Door de oliepalmplantages verliest de lokale bevolking leefruimte.
- De bevolking kan allerlei medicinale planten en voedsel niet meer uit het regenwoud halen.
- De lokale bevolking wordt niet ingehuurd om daar te werken, waardoor ze ook geen economisch voordeel halen uit de plantage. De lokale bevolking is werkeloos.
- De lokale bevolking heeft last van de hoge temperaturen en ongecontroleerde bosbranden.

##### Dierenwelzijn – Niet duurzaam:

- Het leef- en jachtgebied van de dieren wordt steeds kleiner.
- Veel dieren komen om door de bosbranden.
- Apen en herten zijn verdwenen. Tijgers, olifanten, neushoorns en vogels worden bedreigd.

#### Oliepalmplantages in Ghana

Conclusie: duurzaam voor milieu en mensenrechten.

Dierenwelzijn is niet behandeld (dus ter beoordeling van de leerlingen).

##### Milieu – Duurzaam:

- Er is niet ontbost, er is een bestaand stuk land gebruikt. Daar werd eerder rijst op verbouwd en daarvoor lag het braak.
- Er worden geen kunstmest en chemicaliën gebruikt.
- Er wordt natuurlijk bemest. Men laat de eerste oogsten rotten zodat de palmen beter groeien.

##### Mensenrechten – Duurzaam:

- De plantage voorziet in werk voor Samuels familie en extra werkers tijdens de oogsttijd.
- Samuels vader verdient genoeg om zijn kinderen naar school te laten gaan.

##### Dierenwelzijn – Niet behandeld:

- Er is geen ontbossing.
- Er worden geen chemicaliën gebruikt die dieren binnen kunnen krijgen. (Gifstoffen komen in het oppervlaktewater terecht, waardoor onder andere vissen, vogels en insecten de stoffen binnenkrijgen.)

## QUIZ

+/- 25 min

7

### Vragen over het WaDaDa journal.

Na het journal start de kennisquiz met open en meerkeuzevragen.

#### 1/6 Zet de woorden bij het juiste land.

##### Plantages Aan en Ridwan:

minder voedsel en medicijnen – werkeloosheid - CO<sub>2</sub>-uitstoot – temperatuurstijging – vermindering leef- en jachtgebied

##### Plantage Samuel:

werkgelegenheid voor lokale bevolking – natuurlijke bemesting – zonder chemicaliën

#### 2/6 Bedenk drie redenen waarom de plantage-eigenaren in Indonesië geen duurzame plantage beginnen.

##### Drie mogelijke antwoorden:

1. Het wordt bedrijven nu nog heel gemakkelijk gemaakt om voor palmolie te ontbossen. Dus ze voelen geen noodzaak om het anders te doen.
2. De bedrijven kunnen het hout dat ze kappen, verkopen, waardoor de plantages meteen een startkapitaal hebben.
3. Palmolie met een duurzaamheidscertificaat is duurder dan gewone palmolie. Dat komt onder andere door hogere administratiekosten. Duurzame palmolie wordt nóg duurder als je deze helemaal gescheiden wilt produceren. Niet alleen de oliepalmen moeten op een duurzame manier verbouwd worden ook de verwerking en het vervoer van de palmolie moeten gescheiden plaatsvinden. Als producenten (of consumenten) niet willen betalen voor duurzame palmolie, hebben de plantage eigenaren te weinig mogelijkheid om het te verkopen.

#### 3/6 Discussieopdracht: Wie maken deel uit van het ontbossingsprobleem in Indonesië?

- ✓ De Indonesische overheid die het platbranden en ontbossen toestaat
- ✓ De eigenaren van de oliepalmlantages in Indonesië
- ✓ De producenten van voedingsmiddelen (zoals Nestlé, Unilever) die voor hun producten palmolie gebruiken
- ✓ Westerse consumenten die producten met palmolie kopen

#### 4/6 Bossen worden niet alleen gekapt voor de oliepalmlantages. Kennen jullie nog andere redenen voor grootschalige boskap?

**Mogelijke antwoorden:** (illegale) houtkap; papier; veeteelt; soja (belangrijk ingrediënt in veevoer); biobrandstoffen.

#### 5/6 Bedenk tenminste drie dingen die je als Europese consument kan doen tegen ontbossing.

**Mogelijke antwoorden:** producten zonder palmolie kopen, producten met duurzame palmolie gebruiken; minder vlees eten; minder papier gebruiken; gecertificeerd hout kopen (FSC).

#### 6/6 Discussieer over de volgende stellingen. Geef voor- en tegenargumenten.

1. De eigenaren van de oliepalmlantages hebben de grootste verantwoordelijkheid om ontbossing te stoppen

##### Voorbeeld argument voor:

Ja, de eigenaren van de oliepalmlantages zijn verantwoordelijk want zij maken de beslissing om oerbos te kappen of niet. Zij moeten verantwoordelijkheid nemen, overstappen op duurzame palmolie en de afnemers overtuigen hun duurzame product te kopen.

**Voorbeeld argument tegen:**

Nee, de verantwoordelijkheid ligt bij de consument en producent. Zolang die goedkope, niet-duurzame producten blijven gebruiken, blijft de vraag naar niet-duurzame olie bestaan.

De consumenten (en producenten) kunnen ervoor zorgen dat de handel in niet-duurzame palmolie niet meer rendabel is.

**2. Als consument ben je verplicht kritisch te kijken naar wat je koopt****Voorbeeld argument voor:**

Als consument kun je een grote invloed uitoefenen op de markt. Daarom moet je je altijd bewust zijn van wat je aanschaft. Als wij met z'n allen producten laten liggen die niet duurzaam zijn voor mens/milieu/dierenwelzijn, zal op den duur het aanbod in positieve zin veranderen. Als we de producten blijven kopen, zal er altijd een handel in blijven. Daar ben jij dan medeschuldig aan.

**Voorbeeld argument tegen:**

Het is niet de verantwoordelijkheid van de consument maar van de overheid en de producenten.

Zij moeten zorgen dat alles wat in de winkel belandt, al duurzaam is. De consument heeft niet voldoende expertise om dit te beoordelen.

## OPDRACHT

**8****Vorbereiding les 2**

Voor les 2 kan beginnen moeten de leerlingen zich voorbereiden met een aantal vragen.

Laat de leerlingen de volgende vragen opschrijven en beantwoorden:

1. Wat is een monocultuur?
2. Noem een voordeel en een nadeel van een monocultuur.
3. Wat zijn keurmerken?
4. Bedenk een voordeel en een nadeel van een keurmerk.

## V VERDIEPING TIJD VOOR DUURZAAM

les 1

## DUURZAAMHEID

## 1 De leerlingen gaan in deze les van alles ontdekken over duurzaamheid

Leerlingen hebben het woord 'duurzaamheid' al vaak gehoord, maar wat betekent het precies? Deze les biedt gelegenheid om het daar met de leerlingen over te hebben. Duurzaamheid betekent dat we met respect met de aarde en met elkaar omgaan. Duurzaam betekent letterlijk 'van lange duur'. We kiezen voor producten die lang mee gaan, of die gemakkelijk (liefst volledig) te recyclen zijn. We kiezen voor landbouw in bestaande landbouwgebieden, waar geen bos voor hoeft te worden gekapt. Duurzaamheid betekent ook dat we zorgvuldig omgaan met de beperkte grondstoffen die er zijn en het milieu zo min mogelijk vervuilen of belasten. We kiezen dus ook voor schone energie. Tot slot staat 'duurzaamheid' ook voor goede arbeidsomstandigheden, het respecteren van mensenrechten en eerlijke handel. Het streven naar duurzaamheid leidt op korte termijn soms tot hogere prijzen. Maar op de langere termijn zorgt duurzaamheid voor winst voor iedereen op aarde, ook voor komende generaties.

## PALMOLIE

## 4 Groeiend probleem

Oliepalmen leveren per hectare wel vijf keer zoveel op als bijvoorbeeld zonnebloemen en voor tropische landen is het dan ook een aantrekkelijke bron van inkomsten. Een wondermiddel dus? Niet bepaald. Vanwege de explosieve vraag worden in de belangrijkste productielanden Maleisië en Indonesië enorme stukken regenwoud gekapt ten behoeve van oliepalmlantages. Op zoek naar land voor de grootschalige teelt van palmolie wordt nu ook gekeken naar Afrika. De uitbreiding van palmolieplantages gaat ten koste van het leefgebied van bedreigde dieren als de orang-oetan en de Sumatraanse tijger. Ook worden miljoenen mensen die in de bossen leven van hun land verdreven. Oliepalmlantages verbruiken bovendien veel water, wat ook ten koste gaat van de leefomgeving. En door het kappen van de bossen komt veel CO<sub>2</sub> vrij, bijvoorbeeld door het verbranden van het gekapte hout.

## Actie en oplossingen

Greenpeace en andere organisaties voeren actie om producenten te bewegen om te stoppen met het gebruik van goedkope palmolie. Onder andere Nestlé, L'Oreal, Colgate-Palmolive, Unilever, Mars, Kellogg's, Safeway, Delhaize, Ferrero, Gar en Wilmar hebben beloofd te kiezen voor olie waar niet voor wordt ontbost. Palmolie weren uit producten is geen oplossing als hierdoor andere niet-duurzame alternatieven gebruikt worden. Soja olie bijvoorbeeld, leidt in Zuid Amerika weer tot ontbossing.

Een door Greenpeace georganiseerde publieksactie tegen Procter & Gamble (o.a. Head&Shoulders, Gillette, Pampers en Olaz) trok ook deze producent over de streep. Procter & Gamble geeft zichzelf echter tot 2020 de tijd om palmolie waarvoor regenwoud wordt verwoest voor 100 procent uit zijn productieketen te halen.

## OPBOUW en ANTWOORDEN les 2

### VOORONDERZOEK

+/- 5 min

1

#### Start de les

Fris het geheugen van de leerlingen over duurzaamheid op. Blik even terug op les 1 en verwijfs hierbij naar de mindmap die klassikaal gemaakt is.

2

#### Bespreek het huiswerk

##### 1. Wat is een monocultuur?

In een monocultuur wordt slechts één gewas verbouwd op een groot stuk land.

##### 2. Noem een voordeel en een nadeel van een monocultuur.

Voordelen: doordat er maar één gewas staat, kunnen bemesting, irrigatie, machines en pesticiden bij een monocultuur afgestemd worden op dit ene gewas. Hierdoor kan het stuk grond intensief gebruikt worden en een maximale oogst geven.

Nadelen: monoculturen zijn kwetsbaar omdat ziekten en plagen zich sneller kunnen verspreiden als alle planten gelijk zijn. Als deze planten geen weerstand hebben tegen de plaag, kan de hele oogst mislukken. De bodem raakt bovendien sneller uitgeput wanneer er maar een gewas op staat. Boeren gebruiken chemische kunstmest om de meststoffen weer aan te vullen, maar dat is slecht voor het klimaat, het bodemleven, en de natuur om de akkers heen. Plantenziekten en -plagen worden vaak met gif bestreden.

##### 3. Wat zijn keurmerken?

Een keurmerk is een hulpmiddel voor het maken van een duurzame of gezonde keuze. Een keurmerk geeft bijvoorbeeld aan dat het product is gemaakt met extra aandacht voor het milieu of dierenwelzijn. Het kan ook aangeven dat het product is toegestaan in een bepaald voedingspatroon. Bij keurmerken die betrekking hebben op duurzaamheid gaat het om drie gebieden: dierenwelzijn, eerlijke handel en natuur & milieu. Behalve deze overeenkomst zijn er ook verschillen. Elk keurmerk legt andere accenten, en het ene keurmerk is strenger dan het andere. Het is dus nog best lastig om te kiezen tussen de verschillende keurmerken.

##### 4. Bedenk een voordeel en een nadeel van een keurmerk.

Keurmerken helpen consumenten om snel een keuze te maken uit het aanbod in de supermarkt. Ze zien in één oogopslag of een product voldoet aan criteria voor duurzaamheid of gezondheid. Een nadeel is dat mensen blindelings op keurmerken vertrouwen, zonder te weten wat de eisen van het keurmerk zijn.

### LANDBOUW

3

#### Start van de film. Moeilijke begrippen

Voorafgaand aan deze film verschijnt een scherm met 'moeilijke' begrippen.

Klik onduidelijke woorden aan voor een uitleg. Start het journaal wanneer alle begrippen duidelijk zijn.

+/- 20 min

4

#### WaDaDa journaal over landbouw

In het journaal zien leerlingen twee verhalen: een over monoculturen en een over duurzame landbouw. De leerlingen leren wat de verschillende productieprocessen betekenen voor mensenrechten, dierenwelzijn en milieu. Na het journaal geven zij het proces een cijfer van 1 (helemaal niet duurzaam) tot 10 (heel duurzaam). Dit cijfer moet worden onderbouwd.

## Quinoamonoculturen in Bolivia

Conclusie: niet duurzaam voor milieu. Redelijk duurzaam qua mensenrechten.

### Milieu – niet duurzaam:

- De quinoa wordt geëxporteerd. Dit vervoer betekent extra CO<sub>2</sub>-uitstoot en dus milieubelasting.
- Er is weinig opbrengst per hectare (1 zak per 2 hectare) waardoor er veel land nodig is.
- Het is een monocultuur: er worden veel gif en kunstmest (gebaseerd op fossiele brandstoffen) gebruikt.
- Voedingsstoffen in de bodem raken uitgeput.

### Mensenrechten – redelijk duurzaam:

- Pamela kan door het geld dat ze verdient op de plantage eten, leven en studeren.
- Als een oogst mislukt, heeft Pamela geen inkomsten meer.

## Duurzame landbouw (fairtrade en zelfvoorzienend)

Conclusie: duurzaam voor het milieu en qua mensenrechten.

### Milieu – duurzaam:

- Voor de fairtradeplantage wordt geen natuur vernietigd.
- Het telen van gewassen gaat zonder chemicaliën en bestrijdingsmiddelen.
- Er wordt buffelmest gebruikt in plaats van schadelijke kunstmest.

### Mensenrechten – duurzaam:

- Microbedrijven kunnen zich ontwikkelen.
- Lucky heeft geleerd zijn eigen voedsel te maken en hoeft minder geld uit te geven aan eten.
- Laxmi eet vers voedsel zonder chemicaliën of bestrijdingsmiddelen.

## KENNISQUIZ

+/- 25 min

5

### Quizvragen – Quinoa, fairtrade en duurzame landbouw

#### 1/5 Welke uitspraken horen bij de beschrijving van een monocultuur?

- ✓ Bemesting, irrigatie en pesticiden afstemmen op één gewas
- ✓ Plantenziekten en -plagen behandelen met gif
- ✓ Grote opbrengst van één gewas
- ✓ Ziekten en plagen kunnen zich snel verspreiden
- ✓ Afhankelijk van één enkele oogst
- ✓ Meststoffen gebruiken tegen bodemuitputting
- Kleinere opbrengst per gewas
- Meer gewassen om te oogsten
- Geen fossiele meststoffen nodig
- Zonder chemicaliën



## 2/5 Je kunt ook op duurzame manieren gewassen verbouwen. Hoe doe je dat?

Regelmatig wisselen van gewassen of verschillende gewassen door elkaar zetten. Sommige gewassen trekken natuurlijke vijanden van plagen aan, andere kunnen natuurlijke kunstmest maken of zorgen voor een gezonde bodem. Zo worden de andere gewassen minder vatbaar voor ziekten en plagen, waardoor de boer geen gif hoeft te spuiten. Daarnaast houdt de bodem meer voedingsstoffen vast. Op de lange termijn kan dit dus wel extra oogst en winst betekenen.

## 3/5 Hoe komt het dat er ineens zoveel meer quinoa wordt verbouwd? Zet in de goede volgorde:

1. Consumenten ontdekken quinoa
2. De internationale vraag naar quinoa wordt groter
3. De prijs van quinoa stijgt
4. Er wordt in korte tijd meer quinoa verbouwd
5. Er wordt meer quinoa geëxporteerd
6. De prijs van quinoa zakt

## 4/5 Discussieopdracht: Is het belangrijker dat een product of productieproces rekening houdt met mensenrechten of dierenwelzijn, of dat het milieuvriendelijk is?

Zet milieu – mensenrechten – dierenwelzijn op volgorde van belangrijkheid.

Aan de leerlingen om te bepalen. Discussieër in elk geval over de samenhang tussen de gebieden:

Wat voor invloed heeft bijvoorbeeld 'milieu' op mensen en dieren? Stel dat je milieu onderaan zet. Als het slecht gaat met ons milieu, bijvoorbeeld doordat het klimaat verandert, hoe beïnvloedt dat dan de mensen op de wereld en de dieren die er leven?

## 5/5 Discussieer over de volgende stellingen. Geef voor- en tegenargumenten.

### 1. Pamela moet ander werk zoeken, want quinoateelt is slecht voor het milieu.

**Voorbeeld argument voor:** Pamela houdt een industrie in stand die schadelijk is voor het milieu. Zij moet de verantwoordelijkheid nemen om goed te zorgen voor de omgeving waarin niet alleen zij, maar ook andere mensen en dieren wonen.

**Voorbeeld argument tegen:** Voor meisjes als Pamela zijn er geen alternatieven. Als zij ander werk zoekt, kan zij niet meer voor zichzelf zorgen. Wij moeten ervoor zorgen dat het voor haar ook lucratief is om duurzame landbouw te bedrijven. Bijvoorbeeld door als consument bereid te zijn om meer te betalen voor biologische quinoa.

### 2. Als je nooit iets koopt, ben je arm.

**Voorbeeld argument voor:** Als je geen geld hebt om alles in de supermarkt te kopen, ben je dus arm.

**Voorbeeld argument tegen:** Als je alle producten die je nodig hebt, zelf verbouwt, ben je heel rijk. In plaats van geld heb je je eigen eten en drinken.

### 3. Als ik al mijn eten zelf moet verbouwen, word ik ongelukkig.

Laat leerlingen hun persoonlijke antwoord geven en uitleggen.

## OPDRACHTEN

6

Na de quiz zijn er twee keuzeopdrachten

### 1A Keuzeopdracht: een duurzame kantine

Leerlingen gaan in groepjes de producten die de schoolkantine aanbiedt onderzoeken. Met behulp van de Questionmark app (of op [www.thequestionmark.org](http://www.thequestionmark.org)) kunnen ze zien hoe goed of slecht de aangeboden producten uit de kantine scoren op duurzaamheid met betrekking tot mensenrechten, dierenwelzijn en milieu.

Aan de hand van het kantineonderzoek schrijven ze een verbeteringsvoorstel met goede alternatieven aan de directie waarin de volgende vragen beantwoord moeten worden:

- Welke producten kunnen vervangen worden door meer duurzame producten?
- Waarmee of waardoor kan het aanbod in de kantine verder verbeterd worden?
- Wat is het verschil in kosten tussen de bestaande en nieuwe producten?
- Waarom is een (meer) duurzame kantine goed voor de school en voor de leerlingen?

TIP: deze opdracht kan met een cijfer beoordeeld worden.

### 1B Keuzeopdracht: ontwerp een superduurzaam product

Vraag aan de leerlingen: bedenk in groepjes van twee of meer een nieuw duurzaam product dat met aandacht voor mensenrechten, dierenwelzijn en milieu wordt gemaakt. Onderstaande punten moeten allemaal van toepassing zijn op het nieuwe duurzame product.

- Het product is ontworpen voor een specifieke doelgroep (volwassenen/jongeren/kinderen).
- Het product krijgt een aansprekende naam.
- Het product bestaat uit duurzame ingrediënten; het product moet op mensenrechten, dierenwelzijn en milieu gemiddeld hoger scoren dan een 9. Ook het ontwerp voor de verpakking moet duurzaam zijn.
- De leerlingen geven een beargumenteerde prijs voor hun product.

## BONUSOPDRACHT

7

Vraag aan de leerlingen: Maak samen of met een groepje een bewustwordingscampagne voor een meer duurzame kantine op school. De volgende vragen helpen de leerlingen op weg:

- Welke argumenten kun je bedenken vóór een meer duurzame kantine?
- Wat is het beste argument?
- Kun je hiervoor een sterke slogan of postertekst bedenken?

De leerlingen werken hun beste idee uit in de vorm van een poster, een onlineactiviteit en/of reclamestunt.

TIP: De gemaakte posters kun je uploaden naar [greenpeacejongeren.tumblr.com](http://greenpeacejongeren.tumblr.com). De leerlingen kunnen deze dan weer delen via de sociale media.

## COLOFON

Het wereldjeugdjournaal WaDaDa is ontwikkeld door Free Press Unlimited en Greenpeace Nederland, met ondersteuning van de Nationale Postcode Loterij.



Free Press Unlimited wil betrouwbaar nieuws en informatie beschikbaar maken voor iedereen. Juist voor mensen in landen waar geen of beperkte persvrijheid is. Door lokale mediaprofessionals en journalisten te ondersteunen, draagt Free Press Unlimited eraan bij dat zoveel mogelijk mensen toegang krijgen én houden tot die informatie die zij nodig hebben om te overleven en te ontwikkelen.

WaDaDa is een tweewekelijks en informatief jeugdjournaal voor kinderen en jongeren van 8 tot 14 jaar. Een wereldjeugdjournaal, zodat jongeren leren voorbij de grenzen van hun eigen land te kijken. WaDaDa informeert, vermaakt en onderwijst over internationaal nieuws en belangrijke gebeurtenissen.

Greenpeace is een onafhankelijke internationale milieuorganisatie die zich inzet voor schone energie, prachtige bossen, levende oceanen, schone productieprocessen en duurzame landbouw. In aansprekende en succesvolle campagnes maken we milieuproblemen zichtbaar en bewegen we overheden en bedrijven tot oplossingen.

De digibordlessen bij WaDaDa zijn het initiatief van Greenpeace Nederland. Kijk voor meer informatie en materialen op [www.greenpeace.nl/docenten](http://www.greenpeace.nl/docenten).